

Аграрен университет – Пловдив, Научни трудове, т. LX, кн. 1, 2016 г.
Кръгла маса *Специализирани видове туризъм – предизвикателства и перспективи*
Agricultural University – Plovdiv, Scientific Works, vol. LX, book 1, 2016
Round table *Special forms of tourism – challenges and prospects*

**ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ТУРИСТИЧЕСКИЯ ПРОДУКТ ЧРЕЗ
ОПАЗВАНЕ НА ПРИРОДНИТЕ РЕСУРСИ И КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО
IMPROVING THE QUALITY OF THE TOURISM PRODUCT BY
PROTECTING THE NATURAL RESOURCES AND CULTURAL HERITAGE**

**Десислава Алексова
Dessislava Alexova**

Международно висше бизнес училище – Ботевград
International Business School – Botevgrad

E-mail: desi_alexova@abv.bg

Abstract

In the years of transition a lot of mistakes were made in the tourism development which led to spontaneous and non methodical overdevelopment, loss of traditional markets and partners, decrease of the competitiveness of the Bulgarian tourism product, destruction of national tourism resources as well as of natural, cultural and historical valuables. In order to limit the negative trends and increase the quality of the tourism product, a group of public tourism and environmental organizations joined forces around the cause of preserving the natural resources and cultural heritage of the basis of which to develop tourism. As a result of dialogues and workshops related to the working out of positions they set common goals and similar legal and institutional issues in the field of nature conservation, cultural heritage and tourism. That outcome required the drawing up of a Memorandum on the sustainable development of Bulgarian tourism, nature conservation and cultural heritage, respecting the fundamental principles of the Global Code of Ethics in Tourism. An expert concil of representatives of the organizations that signed the Memorandum was established to implement its objectives and principles. The union proved to be workable and has begun to function as a tool for implementing the ethical principles and policies in the three sectors.

Key words: memorandum, code of ethics, sustainable development, quality of tourism.

ВЪВЕДЕНИЕ

В годините на икономическия преход в нашата страна, туристическият сектор успя да запази и развие своите позиции. Бяха инвестирани значителни частни средства за осъвременяване и доразвитие на туристическите обекти и инфраструктурата. Секторът трайно зае място на приоритетен, както по

отношение на дела си в БВП, така и по отношение на валутните приходи, трудовата заетост и други показатели. Туристическият сектор оказва влияние на почти всички сфери на социално-икономическия живот в страната. В последните години сериозно внимание беше обърнато на редица перспективни специализирани видове туризъм, които създават основа за бъдещо устойчиво развитие на българския туризъм.

Наред с това бяха допуснати редица грешки, довели до засилване на териториалната концентрация в обособените туристически зони и запазване на сезонните ограничения на туристическата активност, което води до неефективно използване на ресурсите и тревожно понижаване на конкурентоспособността на българския туристически продукт. Засилиха се съпътстващите екстензивното развитие проблеми, касаещи опазването на природното и културното наследство.

Актуалността на темата е свързана с необходимостта от преодоляване развитието на икономически неефективен масов туристически продукт, акцент върху специализираните видове туризъм и привличане на платежоспособни туристи. **Обект на изследване в настоящия доклад** е опазването на природните ресурси и културното наследство и предлагане на качествен туризъм. **Предмет на изследване** са предложените мерки за подобряване конкурентоспособността на туристическия продукт, чрез осъществяване на целите на Глобалният етичен кодекс в туризма, Меморандума за устойчиво развитие на българския туризъм чрез опазване на природното и културното наследство в България.

МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Методите за устойчивото развитие на туризма и предлагането на щадящ природата качествен туристически продукт включват прилагането на етическите принципи на отговорния и солидарен туризъм. Тази необходимост вече е осъзната от част от туристическия бранш и отговорните институции. Приета е *Харта за развитие на устойчив туризъм в България*, чийто принципи следва да бъдат прилагани в национални, регионални и местни политики. Хартата има характер на своеобразен етичен кодекс за участващите заинтересовани страни – местни власти, институции, представители на бизнеса и гражданското общество. *Национална харта „Български дом“* за настаняване в къщи за гости и семейни хотели е разработена от Българска асоциация за алтернативен туризъм (БААТ) и има за цел да съхрани българските традиции и пейзажи и да помогне България и нейните жители да бъдат преоткрити чрез непосредствения и пълноценен контакт с природата и местната култура, гостоприемството, уюта и автентичността на българските села и градове. На по-късен етап БААТ въвежда доброволна *сертификация за къщи за гости и семейни хотели „Зелена къща“*, чиито основни и специализирани критерии са основани на принципите две водещи европейски организации: Европейски център за екологичен и аграрен туризъм (ECEAT) и Европейската федерация за селски туризъм (EuroGites). Тези стъпки представляват началото за въвеждане на

крайно необходимите етически принципи в българския туризъм, но все още не са достатъчни и не изчерпват същността на понятието отговорен туризъм.

Необходимостта да се намали отрицателното влияние на туризма върху околната среда и културното наследство, като същевременно се увеличат ползите за местните жители на туристическите дестинации води до създаването на **Глобален етичен кодекс в туризма**. Кодексът представлява изчерпателен набор от принципи, чиято цел е да напътства заинтересовани страни в областта на туристическото развитие: националните и местни власти, местните общности, туристическия бизнес, браншовите и продуктови организации, експертите в туризма, чуждестранните и местните посетители. Глобалният етичен кодекс в туризма определя референтна рамка за отговорно и устойчиво развитие на световния туризъм. Той черпи вдъхновение от други подобни декларации и индустриални кодекси и добавя нови идеи, които отразяват променящото се общество в началото на 21. век. С прогнозата за почти тройно увеличаване на обема на международния туризъм през следващите 20 години, членовете на UNWTO вярват, че Кодексът е необходим, за да се намали отрицателното антропогенно влияние върху околната среда и културното наследство, като същевременно увеличава ползите за жителите на туристическите дестинации. Въпреки че той не е правно обвързващ документ, неговите 10 точки предвиждат механизъм за доброволно изпълнение, чрез признаване на ролята на Световната комисия по етика на туризма (Aleksova, 2015).

Един от основните проблеми за лошото качество на туристическия продукт е стихийното развитие на туризма в България, което често пъти води до противопоставяне между туристическия бизнес и природозащитния сектор. В търсене на баланс между природозащитата и отговорното развитие на туризма, съобразно принципите на Глобалния етичен кодекс, от началото на 2014 г. по инициатива на Българска туристическа камара са проведени редица срещи между туристически и природозащитни организации. На срещите е отчетено първостепенното значение на опазването и съхранението на природното и културното наследство, като ценни ресурси за развитието на туристическата индустрия. Природозащитници, представители на туристическия бранш и Гражданска инициатива за опазване на културно-историческото наследство (ГИОКИН) успяват да установят диалог и да се съсредоточат върху редица общи проблеми. Осъзната е необходимостта организациите от трите сектора – туризъм, природозащита и опазване на културното наследство взаимно да се информират, да изразвят общи позиции по проблеми от взаимен интерес при обсъждане на предстоящи законови промени, да участват съвместно при публични дискусии и социално-икономически обсъждания, да популяризират своята дейност, цели и намерения сред членовете на своите организации, да внасят предложения за нормативни изменения, гарантиращи устойчивото развитие на туризма в съответствие със спазване на екологичните норми и въведените европейски стандарти.

Всички те обединяват усилия в разработването на Меморандума за устойчиво развитие на българския туризъм чрез опазване на природното и културното наследство в България. Българска туристическа камара, Българска асоциация за алтернативен туризъм, Българска асоциация на туроператорите и туристическите агенти, Българска асоциация за екологичен и селски туризъм, Бургаска регионална туристическа камара, Българска асоциация на туристическите агенции, заедно с Коалиция от 30 неправителствени организации и граждански групи „За да остане природа в България” и ГИОКИН се обединяват около следната основна цел:

Превръщането на България в една динамична, интригуваща и предпочитана дестинация за качествен туризъм, чрез провеждане на национално отговорни политики за повишаване качеството на туристическите услуги, спиране на загубата на биологичното разнообразие и ограничаване на негативното въздействие върху околната среда, промяна в нагласите към опазване автентичността на културното наследство и приобщаване и повишаване ангажираността на местното население.

Инструментариумът за постигането на тази цел включва: **иницииране на законодателни промени** с цел утвърждаване на принципа за опазване автентичността на обектите на културно наследство; спешно **въвеждане на регистър и специализирана кадастрална карта за туристическите обекти**, включваща информация за собственост, граници, статут, отговорност за поддържане; създаване на **механизми за устойчиво финансиране**, насочено към опазване, съхраняване и поддържане на природното и културното наследство и туристическата инфраструктура, въвеждане на **държавна политика за подбор и квалификация на ефективна администрация** в областта на туризма, природното и културно наследство (Aleksova, 2015).

Принципите в Меморандума е заложено да бъдат осъществени, чрез бъдещи съвместни действия на подписалите организации, включващи три основни аспекта:

1. Дефиниране на **общи позиции по промени в законодателството**, които да доведат до последователна и целенасочена подкрепа на държавата за приоритетното развитие на туризма, опазването на природната среда и културното наследство.

2. **Граждански контрол** върху законодателната и изпълнителната власт чрез мобилизиране на бизнеса и широката общественост за позиции и кампании, които биха способствали за постигане на общата цел на подписалите организации.

3. **Обединяване на експертния капацитет** на организациите за активно участие в изготвянето на стратегически и програмни документи.

РЕЗУЛТАТИ

Първата съвместна инициатива между Българска туристическа камара, Българска асоциация за алтернативен туризъм, Коалиция „За да

остане природа в България” и Зелените, още преди подписването на Меморандума, е изговянето на **общо становище по Законопроекта за изпълнение и допълнение на Закона за устройство на Черноморското крайбрежие**. В становището си организациите изразяват съпричастност и загриженост относно експанзивното застрояване на частни ваканционни образувания в близост до природни ресурси с национално значение. За първи път е постигнато единодушие, че този вид частни селищни образувания обсебват публичните природни ресурси, формирайки бързи печалби за инвеститорите – търговци на недвижими имоти, без да се съблюдава обществения интерес. Едновременно с тази тенденция, черноморските общински администрации разрешават масовото монтиране на преместваеми търговски обекти в публични площи, които ползват изградената туристическа инфраструктура и туристически ресурси от национално значение, без да участват в планомерно и устойчиво развитие. Отчетени са неравностойността между концесионерите на плажа и останалите търговци, увеличаването на застрояването по плажовете, чрез предложението за включване на общата, а не ефективната част от плажа и не на последно място необходимостта от спиране на застрояването в зони А и Б в Натура 2000. Като алтернатива е направено предложение за увеличаване заетостта на туристическите обекти и удължаване на сезона чрез изграждане на атракции извън туристическите комплекси, като по този начин ще бъдат създадени работни места за местните общности.

Проведените дискусии, постигането на ефективна комуникация и обмен на информация, осъзнаването на необходимостта от съсредоточаване на усилията и експертния капацитет на всяка една организация за общото благо, са значителна стъпка към прилагане на теоретичните постановки за устойчивост и етика в туризма. Същевременно недостатъчната категоричност и убеденост на туристическият бранш за пътя на развитие на българския туризъм също е факт. Оттеглянето на част от туристическите организации, сред които Българска хотелиерска и ресторантьорска асоциация и Съюзът на собствениците Слънчев бряг, от подписването на Меморандума, чиито основни тези и принципи съответстват изцяло на философията на Глобалният етичен кодекс в туризма, подписан от същите организации година по-рано, доказват наличието на зависимости в туристическия бранш, които надделяват над общественият интерес. От друга страна е приет документ, в който са систематизирани трайно засилващите се негативни тенденции в развитието на туризма и политиките, касаещи качеството на туризма и опазването на природното и културно наследство. Съсредоточаването върху ясно обособени проблеми, касаещи и трите области спомага за дефиниране и предприемане на конкретни мерки за разрешаването им, а именно: **повишаване качеството** на туристическите услуги и приваждането им в пълен **синхрон с опазване на околната среда, природните и културно-исторически ценности** и превръщане на България в предпочитана дестинация за качествен туризъм; **недопускане** по-нататъшно **унищожаване на природни богатства и културно-историческо наследство**; устойчиво

развитие на туристическия сектор, съобразно световните приоритети и **европейските политики и практики**; създаване на **стимули за устойчиво развитие на специализирани видове туризъм** посредством баланс между съвременна инфраструктура, автентична природа и културни ценности.

Организациите декларираят своята подкрепа за устойчиво развитие на туризма и повишаване качеството на туристическия продукт чрез следните принципи: всички участници в развитието на туризма трябва да опазват природната среда с оглед постигане на сигурен, траен и устойчив икономически ръст, предназначен да задоволява справедливо нуждите и желанията на настоящото и бъдещите поколения; туристическата инфраструктура трябва да бъде така проектирана и изградена, а туристическите дейности така планирани, че да запазват природното наследство, и да защитават застрашените видове, съобщества и екосистеми; развитието на туризма приема съществуването или въвеждане на ограничения върху дейностите, особено когато тези дейности се упражняват в чувствителни райони или защитени територии или зони от НАТУРА 2000; туристическите политики и дейности трябва да бъдат провеждани със зачитане на материалното и нематериално културно наследство, което те трябва да защитават и предават на бъдещите поколения; развитието на регионите е необходимо да отчита устойчивото развитие на туризма и опазването и възобновяването на туристическите ресурси, защитените територии и зони и материалното и нематериално културно наследство и да се извършва чрез активно участие на всички заинтересовани страни; туристическите политики да се прилагат по такъв начин, че да подпомагат повишаването на жизнения стандарт на населението в посещаваните региони и удовлетворяването на неговите нужди (Aleksova, 2015).

За прилагането на тези принципи е учреден експертен **Съвет за устойчиво развитие на туризма, опазване на природата и културното наследство** към Меморандума, приемането на правилник за дейността му и утвърждаване на членове на Съвета с решения от управителния съвет на всяка една от присъединилите се организации легитимира документа и официализира работата на експертите, ангажирани с прилагането му. Меморандумът започва да функционира като инструмент за прилагане на етичните принципи и политики в трите сектора още през първите месеци от учредяването на Съвета. Изготвени общи писма и становища по конкретни казуси. Представители на туристическите организации участват активно в обществените обсъждания на Плановите за управление на природните и национални паркове, а природозащитници – в работни срещи за законодателни изменения в Закона за туризма. Добрата практика се мултиплицира успешно след като ГИОКИН на сходен принцип учредяват Форум „Културно наследство“.

Усилията от страна на туристическите и природозащитните организации за повишаване качеството на туристическия продукт в момента са насочени към:

- Модернизирани и либерализирани на регламентите за бизнеса чрез разработване на нов Закон за туризма и подзаконов нормативни актове, осигуряващи нормативната база за изпълнение на Националната стратегия за устойчиво развитие на туризма в България. В процес на формиране е работна група, която да изготви законодателните предложения.

- Изменение и допълнение на нормативната уредба, касаеща устройството на територията и устройството на черноморското крайбрежие, както и концесионирането на морските плажове и ски зоните. Вече има създадена работна група за оптимизиране на Закона за устройство на Черноморското крайбрежие и понятията свързани с къмпирването.

- използване на туристическите атракции за стимулиране на устойчивото развитие на туризма и генериране на работни места, в т. ч. създаване на регистър на туристическите атракции, които са публична собственост; изработване на планове за управление на природните и антропогенните туристически атракции – държавна и общинска собственост; въвеждане и използване на механизмите на публично-частното партньорство за инвестиции и управление на туристически атракции; прилагане на комплексни мерки за по-активно включване на религиозните забележителности в национални и международни поклоннически маршрути. Тази цел е все още на етап идейно предложение.

Разисквани са общи цели, свързани с повишаване на професионалната квалификация и мотивацията на кадрите с прякото участие на туристическите сдружения; предприемане на мерки за строго спазване на прозрачността при избор на изпълнители, финансиране и отчитане на резултатите от изпълнението на проекти, свързани с отрасъл „Туризм“ и др., но поради липса на институционална подкрепа остават пожелателни.

ИЗВОДИ

От настоящото изследване могат да се направят следните основни изводи:

1. Пътят на устойчивото развитие и повишаване качеството на туризма в България е изцяло свързан с прилагане на концепцията за отговорен и устойчив туризъм, при спазване принципите, заложи в Глобалния етичен кодекс и Меморандума за устойчиво развитие на българския туризъм, опазване на природата и културното наследство.

2. Подписалите Меморандума организации обединяват усилията си в последователни съвместни действия за устойчиво развитие на туризма, опазване на природата и културното наследство, търсене на по-широка обществена подкрепа и диалог с останалите заинтересовани страни. Единствено чрез широко обединение на заинтересовани страни от сферите на туризма, природозащитата и културното наследство етичните принципи и цели могат да бъдат постигнати.

3. Съветът за устойчиво развитие на туризма, опазване на природата и културното наследство се ангажира да прилага приетите етични принципи и

да реализира отговорни политики за развитие на качествен туристически продукт. Вече има изготвени общи позиции и съвместни действия.

4. Липсата на адекватна национална туристическа политика, стратегия за развитие на туризма и желание за сътрудничество от страна на заинтересованите институции пречат за провеждане на ефективен диалог между заинтересованите страни и реализиране на част от поставените цели.

REFERENCES

Aleksova, D., 2015. Memorandum za ustoichivo razvitie na turizma v Bulgariya chrez opazvane na prirodnoto i kulturno nasledstvo – instrument za prilaganeto na etichnite printsipi i politiki v sektora. // Sbornik statii „Ekologicheska etika, priroda i ustoichivo razvitie na Bulgariya”. S., Fondatsiya za ustoichivo razvitie v Bŭlgariya, 264–275.

Aleksova, D., 2013. Otgovorniyat turizum – mekhanizum za razvitie na malkite naseleni mesta. // Sbornik s dokladi ot Desetata mezhdunarodna nauchna konferentsiya „Suvremenniyat model na Evropeiskiyat suyuz i myastoto na Bulgariya v nego”. Razdel III: Konkurentnosposobnost na bulgarskata ikonomika i pozitsiya na Bulgariya na svetovnite pazari. Sofia, 701–714.

Global Code for Ethics for Tourism. //

<<http://ethics.unwto.org/en/content/global-code-ethics-tourism>> (10.02.2008).

Kharta za razvitie na ustoichiv turizum v Bulgariya, 2013. //

<http://www.moew.government.bg/files/file/Press/_2013/Obstestven_savet/Harta_21May2013_intro.pdf> (21.05.2013).

Memorandum za ustoichivo razvitie na bulgarskiya turizum chrez opazvane na prirodnoto i kulturnoto nasledstvo v Bulgariya. //

<http://forthenature.org/upload/documents/2014/07/memorandum_podpisan_17.07.2014.pdf> (17.07.2014).

Predlozheniya za promeni na Zakona za ustroistvo na chernomorskoto kraibrezhie. // <<http://izbori.zelenite.bg/9210>> (02.04.2014).

Rezolyutsiya A/RES/56/212 na OON. //

<<http://ethics.unwto.org/sites/all/files/docpdf/unresolutiona-res-56-2122001.pdf>> (28.02.2002).